

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

Χαιρετισμός τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας
κ. Νικολάου Κοντολέοντος, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1924 ὑπῆρξας φωτεινοτάτῃ δύνامي, σοῦ ἀπευθύνει εὐλαβῶς δι' ἐμοῦ, πολυσέβαστε διδάσκαλε καὶ πολύτιμε συνάδελφε, τὸν ὕστατον χαιρετισμόν.

Τὸ ἐθνικὸν πένθος διὰ τὸν θάνατόν σου τὸ αἰσθάνεται ἰδιαίτατα ἡ Σχολὴ ἡμῶν. Μαθηταί, φίλοι καὶ θαυμασταί σου ὁ Σύλλογος τῶν σημερινῶν καθηγητῶν τῆς Σχολῆς ἀποδίδομεν μικρὸν μόνον μέρος τῆς ὀφειλῆς μας προπέμποντες σήμερον σέ, τὸν Νέστορα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης, « ἐς δόμον μακάρων », εἰς τὸν κόσμον τῆς ἀθανασίας, τῆς ὁποίας κατέστης ἄξιος.

Ἡ πνευματικὴ σου ἀκτινοβολία ξετάθη πολὺ πέραν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὄχι μόνον εἰς τοὺς κύκλους τῶν σοφῶν. Ὁ λόγος σου ἀφωρᾶτο πάντοτε ἀπὸ τῆς ἀρχαιολογίας, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη σου ἦτο ζωή. Ὅπως ἔζης καὶ ἠγωνίζεσο διὰ τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα, οὕτω δονουμένην διὰ τῶν παλμῶν τῆς ζωῆς ἀνέπρασες καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν ὁποίαν λαμπρῶς ἐσπούδασας, ὅσον καὶ ἂν ἡῤυνες τὰ ἐπιστημονικά σου διαφέροντα, παρέμενες πιστὸς μέχρι θανάτου.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς διακονίας σου εἰς αὐτήν, τὴν ἀρχαίαν τέχνην — καὶ ὄχι μόνον τὴν μεγάλην — ἤθελες νὰ κατανοήσης ἐντὸς μιᾶς συνολικῆς, καθολικωτέρας εἰκόνης τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐγραψας τὴν πρώτην σου ἀρχαιολογικὴν μελέτην διὰ τὸν Ἐφηβον τῶν Ἀντικυθήρων μὲ τὴν αὐτὴν σοφίαν καὶ ἐπιμέλειαν, μὲ ὅσην ἐμελέτησας συγχρόνως νομίσματα τῆς Ἐπιδαύρου ἢ ἡσχολήθης μὲ τὸν Κῦρον καὶ τὸ Ὑρκάνιον πεδίον ἢ διεπίστωσας τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφάς, τὰ « χειρόγραφα », εἰς τὰς ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφάς καὶ τὰ ἄλλα ἀρχαῖα συμβόλαια.

Ἡ πολυμέρεια μὲ τὴν ὁποίαν οὕτω ἐνεφανίζεσο τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν κόνιστραν — ἀπὸ τῶν σελίδων δὲ τῶν ἐγκυροτέρων περιοδικῶν τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης — ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον μιᾶς καταπληκτικῆς μορφώσεως καὶ ἐξαίρετων πνευματικῶν χαρισμάτων, ἀλλ' ἐπίσης, καὶ κυρίως, ἡ ἐκδήλωσις ἰδιαίτερας κατευθύνσεως τῆς διανοίας σου πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν καθολικωτέραν γνῶσιν.

Ἡ εἰσοδός σου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον στέφουσα εἰκοσαετὴ ἀδιακόπως δημιουργικὴν ἐπιστημονικὴν δρασίμ, σοῦ παρέσχε τὴν δυνατότητα νὰ

ὀλοκληρώσης τὴν τοιαύτην κατεύθυνσιν τοῦ πνεύματός σου. Κατέλαβες τὴν ἔδραν τοῦ Δημοσίου καὶ Ἰδιωτικοῦ Βίου τῶν Ἀρχαίων καὶ μὲ τὸ σφρῖγος τῆς ἰδικῆς σου ζωῆς, τὸ ὁποῖον ὁ θάνατος μὲ δυσκολίαν κατέβαλεν, ὅταν ἐφθασες εἰς πέρατα βίου, μὲ τὸ σφρῖγος αὐτὸ ἐνεσάρκωνες τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ζωῆς. Τοὺς τόπους καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, μᾶς τὰ ἐδείκνυες, ὅπως τοὺς ἐπάτουν καὶ ὅπως τὰ ἔζων οἱ ἀρχαῖοι. Οὕτω σὲ ἐγνωρίσαμεν τὸ πρῶτον ἡμεῖς οἱ μαθηταί σου, αἰμένηστε διδασκάλε.

Τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν εἴλκες ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς σου πατρίδος. Ἐγεννήθης εἰς τὸ Μπλάτσι, τὴν Βλάστην, ὡς λέγεται ἐπισήμως, τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας τὸν Μάρτιον τοῦ 1870, ἐκεῖ δὲ ἤκουσας καὶ τὰ πρῶτα μαθήματα, μέχρι τῆς πρώτης γυμνασιακῆς τάξεως, συνεπλήρωσας δὲ τὴν γυμνασιακὴν σου μόρφωσιν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν.

Ἡ κατὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἀριστεία, σοῦ ἐξησφάλισε τὴν ὑποτροφίαν τοῦ Βελλίου κληροδοτήματος, διὰ τῆς ὁποίας παρηκολούθησας τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἀριστεύσας κατὰ τὰς πτυχιακὰς σου ἐξετάσεις, ἔλαβες ὡς ἐπαθλον τὸ Ράλλειον Βραβεῖον. Ἐπὶ τὴν διάσθημα ὑπηρετήσας μετὰ ταῦτα εἰς τὴν μέσσην παιδείαν, κατόπιν δὲ μετέβης διὰ τοῦ Βελλίου ἐπίσης κληροδοτήματος εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς σπουδὴν τῆς Ἀρχαιολογίας. Ἐμαθήτευσας κυρίως ἐν Βερολίῳ καὶ Μονάχῳ ἀκούων τοὺς ἀριστεῖς τῆς ἐπιστήμης — τὰ ὀνόματα τοῦ Wilamowitz καὶ τοῦ Furtwängler εἶναι ἀρχετὰ — ἀλλὰ καὶ ἐν Βιέννῃ καὶ Παρισίοις.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα, διωρίσθης τὸ 1903 βοηθὸς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τῷ Ἰ. Σβορώνῳ. Ἐπιτυχὼν τὸ ἐλόμενον ἔτος εἰς τὸν σχετικὸν διαγωνισμόν, διωρίσθης Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Κράτους μέχρι τοῦ 1924, ὅτε εἰσῆλθες εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ αἰῶνός μας ἀποτελεῖ οὕτω τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐπιστημονικῆς σου σταδιοδρομίας. Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ μέχρι τοῦ πολέμου περίοδος, τὸ τρίτον τὰ ἀκολουθήσαντα ἔτη. Ὅσον καὶ ἂν καὶ αἱ τρεῖς αὗται περίοδοι χαρακτηρίζωνται μὲ μίαν ἐκάστοτε εὐρυνομένην δραστηριότητα καὶ ἀκτινοβολίαν — ἀλλ' ὅμως πάντοτε, καθ' ὅλον τὸν μακρὸν τοῦτον δρόμον ὁ σκοπός σου παρέμενεν ἀναλλοίωτος: διακονία τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἀρχαιολογικῆς ὁργανώσεως τοῦ Κράτους εἶναι ἔργον τῶν ἀρχαιολόγων τῆς γενεᾶς σου. Ἀλλὰ ἡ Φωκὶς καὶ ἡ Βοιωτία, κυριώτατα, ἡ Ἀττικὴ ἐπίσης, θὰ φέρουν ἔσσεϊ ἀνεξίτηλα τὰ ἔργα τῆς ἐκεῖ ὑπηρεσίας σου. Διαρκὴς ἀνησυχία διὰ τὴν πληρεστέραν γνώσιν τῶν περιοχῶν τούτων, τὴν ἀνεύρεσιν, διατήρησιν, καὶ κυρίως τὴν μελέτην τῶν μνημείων χαρακτηρίζει τὴν ὑπηρεσίαν σου ἐκεῖ, ὅπως καὶ ὅπου ἄλλοι βραχύτερον ὑπηρετήσας ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους.

Αἱ ἔρευναί σου εἰς τὰς Θήβας, καρπὸς τῶν ὁποίων εἶναι τὰ *Θηβαϊκά* σου, δημοσίευσες τιμῶσα τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, αἱ ἔρευναι αὗται, σκοποῦ-

σαι εἰς τὴν ἀκρίβωσιν τῆς ἱστορίας, ἐν γενικωτάτῃ ἐννοίᾳ, μᾶς ἐνδόξου πόλεως τοῦ ἔπους καὶ τῆς ἱστορίας, διεξαχθεῖσαι μὲ τόσας δυσχερείας ἐντὸς κατρωκμένης πόλεως, ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα ἐπιμονῆς καὶ μεθόδου, προσφορὰν δὲ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀξιοθαύμαστον, τὴν ὁποίαν δὲν παρέλιπον νὰ ἐξάρουν σοφοί, ὥς ὁ Wilamowitz.

Ἡ ταῦτις τῶν ἐπὶ τῶν πυλῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ταχθῇ οἱ *λοχαγοὶ* τῶν Ἀργείων βοηθοῦντες τὸν Πολυνείκη, συγκινεῖ βαθύτατα. Μὲ τὰς Θηβαϊκὰς σου ἐρεῦνας μετέφερες τὸν Κάδμον ἀπὸ τὴν ἀγλὴν τοῦ μύθου εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ἐπὶ τῆς Καδμείας, ἀνάκτορον τὸ ὁποῖον μόνον ἡ ἰδική σου ἀγγίνοια ἠδυνήθη νὰ ἀνιχνεύσῃ καὶ μᾶς ἐπαρουσίασας τὸν μυθικὸν βασιλέα ἐν αὐτῷ, ἀσχολούμενον μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν του κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ παναρχαίου ἱεροῦ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος ὀφείλεται ἐπίσης εἰς σέ.

Ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ πολυανδρίου τῶν Θεσπιῶν καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸ σχετιζομένου ἐτέρου τῆς Τανάγρας, εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἀξιωματικὸν ἐπιτυχία σου. Πρὸς τὰ πολυάνδρια ταῦτα καὶ τὴν μάχην τοῦ Δηλίου (424 π.Χ.) συνεσχέτισας εὐφυῶς σειρὰν μοναδικῶν ἐπιτυμβίων μνημείων τῆς Βοιωτίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ ἐγγάρακτοι στήλαι τοῦ Ρύγκωνος, τοῦ Σαυγένους καὶ τῶν ἄλλων πολεμιστῶν: μνημεῖα περιώνυμα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἡ περὶ τῶν ὁποίων ἐργασία σου εἶναι θεμελιώδους σημασίας.

Εἰς τὸ σεπτὸν ἱερὸν τῶν Δελφῶν δὲν ὑπῆρξας ἀπλῶς ὁ ἐποπτεύων ὑπηρεσιακὸς ἔφορος. Εἰς προβλήματα τῆς Δελφικῆς ἀρχαιολογίας μικρὰ καὶ μεγάλη ἡ ἐπιστημονικὴ συμβολή σου ὑπῆρξε καιρία. Εἶναι ἀρεκτεὸν νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὴν ἐργασίαν σου διὰ τὸν *Ἡνίοχον*, καὶ τὸν κίονα τοῦ σιλφίου, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει τὰς τρεῖς ὀρχηστρίδας: ἀμφοτέραι αἱ ἐργασίαι ἀπετέλεσαν σταθμὸν εἰς τὴν βαθυτέραν γνῶσιν τῶν μνημείων τούτων. Ὁ Ὀδηγὸς τῶν Δελφῶν καὶ τὰ ἐκδοθέντα κεφάλαια τῆς Δελφικῆς σου *τοπογραφίας*, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταγενεστέρων ἐρευνῶν, εἶναι πάντοτε χρήσιμα.

Ὁ καὶ μόνον ἀναγινώσκων τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ἐργασιῶν ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως πόσον εὐρὺς ὑπῆρξεν ὁ πνευματικὸς σου ὀρίζων. Εἰς τὸν *Ἀποτυμπανισμὸν* εἶναι τοῦτο σαφέστατον: εἰς σκληρὸς τρόπος θανατικῆς ἐκτελέσεως διαπιστώνεται ὥς ἰσχύων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ κωνείου, καὶ ἐρευνῶνται γενικώτερον διατάξεις καὶ συνήθειαι τοῦ ποινικοῦ δικαίου, παρεχομένης συνολικῆς ἐπισκοπῆσεως τοῦ ἀρχαίου βίου, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ ἐκκλητικὴν ἀγγίνοιαν συνάγονται συμπεράσματα, ἐρμηνεύονται λαϊκαὶ ἀντιλήψεις ἐξ ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ἐκ πλειόνων λαῶν. Ταῦτα δὲ χωρὶς μηδόλας νὰ παραβλάπῃται ἡ ἐνότης τοῦ ἔργου. Τὸ ἔργον τοῦτο, τὴν ἀξίαν τοῦ ὁποίου μεγάλοι ἐρευνῆται τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ τοῦ ἀρχαίου δικαίου, ὥς ὁ Wengert, ὁ Bury, ὁ De Sanctis, ὁ Wilcken καὶ ἄλλοι δεόντως ἐτόνισαν, ἀπέδειξεν πόσον ἥσο, ἀλησμόνητε διδάσκαλε, ὁ

ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν ἔδραν τοῦ Βίου τῶν Ἀρχαίων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Καὶ εἰς τὴν συστηματικὴν σου διδασκαλίαν διέκοπτες τὴν ξηρὰν ἱστορικὴν σειράν, διὰ τὰ ἐπιμείνεις εἰς τὴν παρουσίαν μιᾶς πλήρους εἰκόνης ἐκ τῆς ζωῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως κατὰ δεδομένην στιγμήν, κυρίως ὅμως εἰς τὸ φροντιστήριον εἰχομεν ἡμεῖς τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην τὰ ζῶμεν μαζί σου τὸν καθημερινὸν καὶ τὸν ἐπίσημον βίον τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς. Ἡ Ἀθηναίων Πολιτεία τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ κείμενα ἦσαν ἡ ἀφορμή. Εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἀνάγονται καὶ αἱ μελέται σου διὰ τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης διεκρίθης εἴ τις καὶ ἄλλος. Μετὰ τὰ *Θηβαϊκὰ* καὶ τὴν *Τοπογραφίαν τῶν Δελφῶν* αἱ μελέται διὰ τὴν τοπογραφίαν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ὅπως *Τὸ βουλευτήριον τῶν τεχνιτῶν*, *Ὑπὸ τὰ προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως*, *Τὸ Πελαργικόν*, *τὸ Ἀσκληπιεῖον* καὶ αἱ ὁδοὶ αἱ ἀνάγουσαι πρὸς τὰ Προπύλαια, εἶναι ὑποδειγματικά.

Οὐδέποτε ἱκανοποιεῖσο ἂν ἐν ἐπιστημονικὸν πόρισμα παρουσίαζεν ἀμφιβολίας ἢ κενά. Κυρίως δὲ εἰς τὰς ἰδικὰς σου προσφορὰς ἐβλεπες διαρκῶς τὴν ἀνάγκην ἐπεκτάσεως τῆς ἐρεῦνης σου. Τὸν γοργὸν ρυθμὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχαιολογίας ἠκολούθεις πάντοτε. Τοὺς τόπους, οἱ ὁποῖοι παλαιότερον σὲ εἶχον γνωρίσει, οὐδέποτε τοὺς ἐγκατέλιπες, ἀλλὰ τώρα, ἀπὸ τῶν ἐπιστήμων πλέον θέσεων τοῦ Πανεπιστημίου — καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀργότερον — τὸν ἐλεύθερον χρόνον σου ἀφιέρωνες πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόδουλον εἶχες γεννηθῇ. Ἡ τύχη τῆς στενοτέρας πατριδος σου οὐδέποτε σὲ εἶχεν ἀφήσει ἀδιάφορον, ἀλλὰ τώρα ἠδύνασο νὰ στραφῇς πρὸς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἔχθροί τῆς Ἑλλάδος ἐζήτουν, καὶ διὰ τῆς ἐπιστήμης, νὰ ἀποχωρίσουν τοῦ ἑλληνικοῦ κορμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ξένοι μεγάλοι ἱστορικοὶ εἶχον σαφῶς ὁμιλήσει. Ἀλλ' ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, διαπιστώνοντα ἀναμφισβητήτως τὸν ἑλληνισμὸν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ἔπρεπε νὰ ὁλοκληρώσουν τὴν ἀλήθειαν. Πρὸ τοῦ 1912 συμπτωματικὴ μόνον καὶ πενιχρὰ ἐγένετο ἡ ἐξερεύνησις τῆς Μακεδονίας. Τὴν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ 1912 ἰδρυθεῖσαν μίαν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Μακεδονίας ἠΐξας εἰς *Διεύθυναι* ἀρχαιοτήτων μὲ πλείονας ἐφορείας, μὲ νεανικὴν δὲ ζωηρότητα ἀνέλαβες τὴν ἐκτέλεσιν γενικωτάτου προγράμματος ἐξερευνήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον μνημεῖα καὶ γραπτὰ πηγαί, ἀρχαιολογικά, φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔρευναι συνεδυάζοντο καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἐξ ἴσου. Εἶναι μακρότατος ὁ κατάλογος τῶν ἐργασιῶν σου τῶν ἀναφερομένων εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς μακεδονικῆς ἀρχαιολογίας. Ἀρχοῦμαι μόνον νὰ μνημονεύσω τὴν διαφώτισιν τῶν βασιλικῶν τάφων τοῦ Trebenichte παρὰ τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος, οἱ ὁποῖοι δεικνύουν τὴν σχέσιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμον τῶν Μυκηνῶν.

Ὑπείκων εἰς νόμον μειώσαντα τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας ὠνομάσθης, ἀχμαιοτάτος ἀκόμη, κατὰ τὸ 1938, ὁμότιμος καθηγητής. Ἐὰν προῶρως ἀπόλεσε τὸ Πανεπιστήμιον μυσταγωγὸν τῆς ἐπιστήμης, οἷός σύ, ἀλλ' ὅμως καὶ

ἐκτὸς αὐτοῦ ἐμυσταγώγεις ἐπίσης τοὺς νέους ἐπιστήμονας. Χαρά σου ἦτο νὰ μεταδίδης ἀφθόνας ἐκ τῆς περιουσίας τῶν γνώσεών σου εἰς τοὺς νέους. Ἐξαίρων ποτέ, ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ, τὸ ἔργον νεωτέρου σου συναδέλφου, εἶπες: «Χαίρω, ὅτι οἱ μαθηταὶ μας μᾶς διδάσκουν». Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν σου ἀπὸ τῆς Σχολῆς ἡμῶν ἡ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένη ἡγετικὴ ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ προσωπικότης σου δὲν ἐστερήθη τῆς δυνατότητος νὰ καθοδηγῇ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν.

Ὡς μέλους τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Παιδείας, ὡς Συμβούλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἡ φωτεινὴ σου γνώμη ἦτο εἰς ὅλους σεβαστή.

Ὅτε δὲ ἦλθον οἱ χρόνοι τῆς Ἐθνικῆς δυστυχίας, διὰ τὸ μέγα σου κύρος καὶ τὴν ὀρθοφροσύνην πάντες προσέβλεψαν πρὸς σὲ διὰ τὴν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Παιδείας ἀνάληψιν τῆς Διευθύνσεως τῶν ἀρχαιοτήτων, τὰς ὁποίας ἐπίσης ἠπείλει ὁ πόλεμος. Τὸ βαρὺ καὶ ἀχάριστον τοῦτο καθήκον, ὅπερ ὅμως ἦτο ἐθνικὴ ὑποχρέωσις, ἐξετέλεσας μὲ ἐπιτυχίαν. Ὅτε ἀργότερον ἀπεχώρησας ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου, παρέδωσας τὴν ὑπηρεσίαν ἔχουσας ἐντελῶς ἀναλάβει ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου.

Ἡ ἀπασχόλησίς σου μὲ τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν δὲν ἀποτελεῖ ὀψίμως δημιουργηθὲν διαφέρον. Τὰ διαφέροντά σου περὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς σὲ ὠδήγησαν εἰς τὴν ἔρευναν προβλημάτων ζωτικῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν περίοδον δὲ τῆς κρίσεως τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἐστάθης εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλῆθος τῶν δημοσιευμάτων σου τούτων ἠγωνίσθης μὲ τὸ μέγα ὄπλον, τὸ ὁποῖον διέθετες: τὴν ἐπιστήμην, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνίχνευες τὴν ἀλήθειαν. Ἀξίος δὲ τοῦ ἔθνους εἶσαι ὄχι μόνον διὰ ταύτην σου τὴν προσφοράν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅλον σου ἔργον.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτείας σὲ ἐτίμησαν δι' ὑψίστων τιμῶν κατὰ τὸν βίον σου. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὸ ἔργον σου εἶναι σταθερὸς σταθμός. Τὴν μνήμην σου εὐγνωμόνως θὰ διατηρήσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς.

Ἀπέρχεσαι πλήρης ἡμερῶν, ἡμερῶν δὲ δράσεως καὶ δημιουργίας. Ἡ ζωὴ σου ἦτο μία δολιχοδρομία ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας μέχρι τοῦ τέρατος εἶναι ἐντόνως ἀποτυπωμένη ἡ διαδρομὴ σου.

Ἡ αἰτικὴ γῇ θὰ σὲ δεχθῇ τώρα πρὸς ἀνάπαυσιν. Πλησίον εἶναι ἡ Βοιωτία, ὅπου τὸ πρῶτον ἐθεράπευσας τὴν ἐπιστήμην· χαιρετισμὸς τῆς Βοιωτικῆς γῆς πρὸς τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς, πού θὰ σὲ καλύψῃ, εἶναι τὸ ταπεινὸν βοιωτικὸν ἄγγειον, τὸ ὁποῖον τὰ μέλη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου σου προσφέρουν ἐξ ἰδίων ὡς κτέρισμα εἰς τὸν τάφον σου.

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου θὰ διατηρήσῃ μὲ εὐλάβειαν τὴν μνήμην καὶ τὸ παράδειγμά σου. *Ἡρως χορηγέ, χαῖρε!*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ